

POLICY BRIEF 2023:30

Näkökulmia ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja poliittisen päätöksenteon tueksi.

Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston vuoden 2022 selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa. Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.

Ekologisesti kestävä soten kansallinen ohjaus

Pulkki Jutta, Wulff Pia, Iivonen Saija, Alanko Leena,
Alhola Katriina, Frilander Oona, Hiilamo Heikki,
Meriläinen Päivi, Nissinen Ari, Savolainen Hannu,
Suomalainen Emilia, Setälä Leena

Sosiaali- ja terveydenhuollon (sote) ympäristövaikutukset ovat merkittäviä. Näiden vähentämiseksi Suomessa ehdotamme tavoitteen ”Hiilineutraali ja ympäristökuormaa minimoiva sosiaali- ja terveydenhuolto vuoteen 2035 mennessä” sisällyttämistä soten valtakunnalliseen strategiseen ohjaukseen. Lisäksi esitämme STM:lle koordinoituvastuuta – sisältäen kansallisen verkoston koordinoinnin – sekä ekologisesti kestävä soten edistämiseen kohdistettavaa hankerahoitusta. Ehdotamme valtakunnallisten indikaattorien asettamista soten ekologisen kestävyden seurantaan.

Soten ympäristökuorma on merkittävä

Sote kiihdyttää toiminnallaan ilmastonmuutosta. Aiemmin on esitetty, että terveydenhuollon osuus Suomen kansallisesta hiilijalanjäljestä on 5 %. Tämä vuoden 2014 arvio oli enemmän kuin maissa keskimäärin. (Health Care Without Harm 2021.) Sosiaalihuollon osuutta ei ole aiemmin laskettu, mutta yleisemmin Suomen julkisten hankintojen ilmastovaikutuksia on jo raportoitu käyttäen ENVIMAT-mallinnusta (Nissinen & Savolainen 2019). Hiilidioksidipäästöjen lisäksi soten toiminta tuottaa jätettä sekä maaperää ja vesistöjä saastuttavaa mikromuovia ja kemikaaleja. Näiden kokonaisuusmääriä ei ole selvitetty kansallisella tasolla. Joidenkin sairaanhoitopiirien ilmoittamista kokonaisjättemääristä laskettuna, kaikkien sairaanhoitopiirien toiminta olisi tuottanut noin 30–50 miljoonaa kiloa jätettä vuosittain. (Pulkki & Västinsalo 2022.)

Soten ekologinen kestävyys tarvitsee kansallista ohjausta

Suomi on sitoutunut ympäristösopimuksiin ja -tavoitteisiin, kuten hiilineutraaliuden saavuttamiseen vuoteen 2035 mennessä. Kansallisten tavoitteiden saavuttaminen vaatii kaikkien sektoreiden osallistumista, mukaan lukien soten. Tavoitteisiin pääsemiseksi sektoreita tulee ohjata ja tukea kansallisesti ministeriörajat ylittäen. Soten kansallista ohjausta tarvitaan koska tietotaito, intressit ja resurssit vaihtelevat hyvinvointialueilla (Tuomisto 2014), missä ekologisesti kestävä sote laitetaan käytäntöön.

Ekologisesti kestävä soten strateginen ohjaus on aloitettu sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnalliset tavoitteet 2023–2026 -asiakirjassa, missä todetaan että soten toiminnassa tulee tunnistaa mahdollisuuksia ekologisesti kestäviin toimiin sekä keinoja ilmastonmuutoksen hillitsemiseen (sosiaali- ja terveysministeriö 2022). Vaikuttava ohjaus vaatii tätä konkreettisempaa ja sote-sektorin tarpeisiin räätälöityä ohjausta.

Soten ekologisesti kestävillä toimilla on monia hyötyjä

Ekologisesti kestävät toimet sotessa tarkoittavat esimerkiksi hankintojen, liikenteen, ravinnon ja ruokapalvelujen sekä jätehuollon kestävyttä, uusiutuvan energian osuuden lisäämistä sekä energiatehokkuuden parantamista. Sotessa on keskeistä kiinnittää huomio myös hoito- ja hoivaprosessien ja -käytäntöjen ekologisuuteen.

Soten ekologisesti kestäville toimilla voidaan paitsi vähentää ympäristöhaittoja myös lisätä ihmisten hyvinvointia, parantaa hoidon laatua ja saavuttaa taloudellisia säästöjä (National Health Service 2023). Ekologisesti kestävät toimet ovat usein siis myös sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäviä.

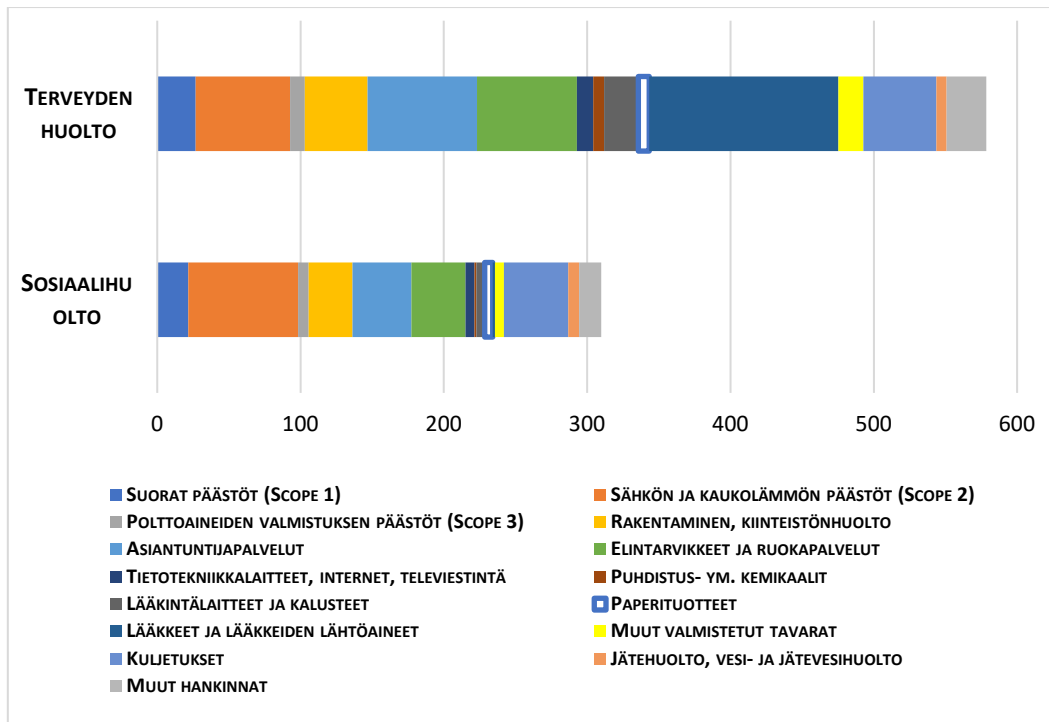
EKO-SOTE-hankkeen tulokset tukevat ohjauksen kehittämistä

Tässä policy briefissa esitetään tiivistetysti Ekologisesti kestävä sosiaali- ja terveydenhuollon tavoitteet ja ohjausmekanismit (EKO-SOTE) -hankkeen tulokset ja ehdotukset. Hankkeen päätavoitteena oli muotoilla ehdotus kansallisesta tavoitteesta, ohjausmekanismeista ja seurantaindikaattoreista soten ympäristövaikutusten vähentämiseksi Suomessa.

Hankkeessa kerättiin monipuolinen kysely-, haastattelu- ja asiakirja-aineisto. Ohjaus- ja seurantamalliehdotusta työstettiin yhteiskehittämistilaisuuksissa. Hankkeessa laskettiin myös sosiaali- ja terveydenhuollon hiilijalanjälki ENVIMAT-mallilla (Nissinen & Savolainen 2019).

Soten osuus Suomen hiilijalanjäljestä 6,5%

EKO-SOTE-hankkeessa laskettiin Suomen soten hiilijalanjälki lähtötason määrittämistä varten. Koko soten osuus oli 6,5 % Suomen hiilijalanjäljestä vuonna 2019: Sosiaalihuollon osuus oli 2,3 % ja terveydenhuollon 4,2 %. Hankinnoilla on keskeinen rooli sillä päästöissä 78,5 % oli tuotteiden ja materiaalien tuotantoketjuissa syntyneitä. Sosiaalihuollossa näiden osuus oli 68,3 % ja terveydenhuollossa 84,0 %. (Kuvio 1.)

Kuvio 1. Sosiaali- ja terveydenhuollon hiilijalanjälki tuoteryhmittäin Suomessa vuonna 2019, kg CO₂ekv henkilöä kohti vuodessa

Soten ohjaus puutteellista – silti toimia jo tehdään

Soten ekologista kestävyyttä ohjaavat useat yleiset lait sekä kansallisen tason suositukset. Nykyinen ohjaus nähtiin haastatteluissa kuitenkin riittämättömäksi. Esimerkiksi yleiset lait eivät konkretisoidu soteen. Ohjaus ei myöskään ole riittävän velvoittavaa ja koordinoitua. Lisäksi tuki toimeenpanoon puuttuu.

Kansallisen ohjauksen puuttumisesta huolimatta sote-organisaatioissa edistetään ja seurataan ekologista kestävyyttä monin eri tavoin. Organisaatiossa tehdään useita ekologista kestävyyttä edistäviä toimenpiteitä, vaikka tavoitteita näille ei aina oltukaan määritelty.

Kansainvälisesti suositellaan kansallista ohjausta

Kansainvälisessä kirjallisuudessa on esitetty, että ekologisesti kestävä sote edistäminen vaatii strategisia tavoitteita, eri tahojen yhteistyötä, tiedon lisäämistä sekä taloudellista tukea. Suositusten mukaan ministeriöiden tulee koordinoida, ohjata sekä

seurata kansallisen tavoitteen edistämistä. (WHO 2017; Health Care Without Harm & ARUP 2021; Thomas & Suresh 2023.)

Soten ekologisesti kestävästä tavoitteesta, toimenpiteistä sekä ohjaus- ja seurantamekanismeista löytyy useita kansainvälisiä esimerkkejä. Eri maissa on käytössä etenkin strategisen ja informaatio-ohjauksen keinoja ekologisesti kestävästä terveydenhuollon edistämiseen. Useassa maassa on sitouduttu tavoittelemaan hiilineutraalia terveydenhuoltojärjestelmää. (Alanko & Västinsalo 2023.)

Hyvinvointialueilla toivotaan monipuolista ohjausta

Hyvinvointialueilla toivottiin ekologisen kestävyys ohjaukselta erityisesti informaatio-ohjauksen keinoja. Strategisen ohjauksen keinoksi ehdotettiin muun muassa soten kansallisen hiilineutraalisuustavoitteen asettamista. Taloudellinen ohjaus, varsinkin tuki ekologisesti kestäviin investointeihin, nähtiin edellytyksenä ekologisen kestävyys edistämiseksi. Erilaiset normiohjauksen keinot saivat vähiten kannatusta, mutta näitä koettiin tarvittavan, jotta kaikki hyvinvointialueet ryhtyisivät edistämään ekologista kestävyyttä.

Kansallisen ohjauksen haasteeksi koettiin muun muassa eri toimialojen yhtäaikainen huomiointi ekologisen kestävyys edistämiseksi. Kokonaisuuden ohjaus vaatiikin koordinaatiota sekä vuoropuhelua eri ohjaustahojen (STM, VM, YM) ja hyvinvointialueiden kesken. Kansallisen ohjauksen mahdollisuuksien nähtiin parantuneen hyvinvointialueisiin siirtymisen myötä.

Ehdotukset ohjauksen kehittämiseksi

EKO-SOTE-hankkeen tulosten pohjalta ehdotetaan ekologisesti kestävänsotien edistämiseksi kansallinen tavoite (Ehdotus 1). Tavoitteen tueksi ehdotetaan ohjausmallia, joka sisältää strategista-, normi-, informaatio- ja taloudellista ohjausta (Ehdotus 2). Tavoitteen saavuttamista ehdotetaan seurattavan indikaattoreilla, jotka tukevat kansallisen tavoitteen saavuttamista (Ehdotus 3).

Ehdotus 1: Sotelle asetetaan ekologisen kestävyyskansallinen tavoite

Sotien ekologisen kestävyyskansalliseksi tavoitteeksi ehdotetaan seuraavaa:

Hilineutraali ja ympäristökuormaa minimoiva sosiaali- ja terveydenhuolto vuoteen 2035 mennessä.

Tavoite ehdotetaan lisättävän Sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnalliset tavoitteet -asiakirjaan seuraavan päivityksen yhteydessä.

Ehdotus 2: Ohjausmalli vie kohti tavoitetta

Hanke esittää ohjausmallin (Kuvio 2), jonka avulla edetään kohti kansallista tavoitetta.

Strateginen ohjaus: Kansallisen tavoitteen lisäksi strategisen ohjauksen keinoksi ehdotetaan kansallisen sosiaali- ja terveydenhuollon ympäristövaikutusten hillintäsuunnitelman laatimista. Lisäksi ehdotetaan, että hyvinvointialueita edellytetään tekemään toimintasuunnitelmat kansallisen tavoitteen saavuttamiseksi.

Normiohjaus: Ilmastolakiin (423/2022, §3) esitetään lisättäväksi hyvinvointialueille velvoite laatia ilmastosuunnitelma ja seurata tämän toteutumista.

Informaatio-ohjaus: Ehdotuksessa STM ottaa vastuun kansallisen ohjauksen koordinoimisesta. Tähän kuuluu hyvinvointialueiden ekologisen kestävyysverkoston kehittämisvastuu ja koordinointi. Verkoston tavoitteena on tukea hyvinvointialueita ekologisesti kestävänsotien toiminnan vahvistamisessa. Hyvinvointialueilta edellytetään nimetyt henkilön osallistumista verkostoon.

Taloudellinen ohjaus: Ehdotuksessa STM tai VM tarjoavat hyvinvointialueille kehitysrahoitusta vaikuttavien ekologisten toimintakäytäntöjen kehittämiseen ja ekologisesti kestäviin investointeihin.

Kuvio 2: Ekologisesti kestävä sotien ohjausmalli

Ohjauksen kehittäminen ja ohjaustahot: Ohjausmalliehdotuksessa on keskeistä, että ohjauksen kehittämiseen tulevana vuosina sitoudutaan. Ohjauksen kehittämisessä tavoitteena on malli, joka huomioi alueiden omaehtoisuuden ja edelläkävijyyden. Ohjausmalliehdotuksessa sotien ekologisen kestävyden ohjauksen päävastuu on STM:llä. Huomioiden VM:n tärkeä rooli hyvinvointialueiden kokonaisohjauksessa ja ympäristöministeriön rooli ympäristöasioiden vastuuministeriönä, on tärkeää, että nämä kolme ministeriötä toimivat yhdessä hyvinvointialueiden ympäristövastuullisuuden ohjaajina.

Ehdotus 3: Tavoitteen saavuttamista seurataan kansallisesti

Hyvinvointialueiden ekologisen kestävyden seurantaan ehdotetaan kuusi vähimmäisindikaattoria sisällytettäväksi sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnalliset tavoitteet -asiakirjaan ja raportoitaviksi STM:lle (indikaattorisalkku 1). Lisäksi hyvinvointialueille ehdotetaan viittä indikaattoria oman toiminnan arvioimiseen ja suuntaamiseen (indikaattorisalkku 2). Kolmannessa indikaattorisalkussa on seurantakohteita, joita sotessa tulisi huomioida, mutta joiden seurantaan kaikilla hyvinvointialueilla ei ole heti edellytyksiä tai syytä ryhtyä. (Kuvio 3.)

Kuvio 3: Ekologisesti kestävän soten indikaattorit, indikaattorisalkut 1–3

Lisälukemista

Pulkki, J., Wulff, P., Iivonen, S., Alanko, L., Alhola, K., Frilander, O., Hiilamo, H., Meriläinen, P., Nissinen, A., Savolainen, H., Suomalainen, E., & Setälä, L. (2023). Ekologisesti kestävä sosiaali- ja terveydenhuolto, Tavoitteet ja ohjausmekanismit. Hankeraportti. Helsinki 2023. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:49. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-491-0>

Lähdeviitteet

- Alanko, L. & Västinsalo, P. (2023). Sosiaali- ja terveydenhuolto ekologisesti kestäväksi – esimerkit maailmalta näyttävät miten se tapahtuu. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan Blogi: Tieto Käyttöön! <https://tietokayttoon.fi/ajankoh-taista/blogi/-blogs/sosiaali-ja-terveydenhuolto-ekologisesti-kestavaksi-esimerkit-maailmalta-nayttavat-miten-se-tapahtuu>
- Health Care Without Harm & ARUP (2021). Finland's healthcare climate footprint in 2014. <https://healthcareclimateaction.org/roadmap>
- National Health Service (2023). Greening the business case. Julkaistu 25.5.2023. <https://www.england.nhs.uk/long-read/greening-the-business-case/>
- Nissinen A & Savolainen H (toim.) (2019). Julkisten hankintojen ja kotitalouksien kulutuksen hiilijalanjälki ja luonnonvarojen käyttö. ENVIMAT-mallinnuksen tuloksia. 63 s.
- Pulkki, J. & Västinsalo, P. (2022). Sote-sektorin ekologinen kestävyys tarvitsee kansallista ohjausta. Alusta! Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan verkkojulkaisu. <https://www.tuni.fi/alustalehti/2022/06/22/sote-sektorin-ekologisen-kestavyys-tarvitsee-kansallista-ohjausta/>
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2022). Sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnalliset tavoitteet vuosille 2023–2026. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2022:18. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5427-4>
- Thomas, A., & Suresh, M. (2023). Barriers affecting the green transformation process in healthcare organizations. *International Journal of Healthcare Management*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/20479700.2023.2177612>
- Tuomisto, J. (2014). Ympäristöterveysriskien torjunta osana kestävästä kehitystä : näkökulmaksi päätösvalmistelu. *Ympäristö ja terveys* 2014 : 3, s.38-43
- WHO (2017). Environmentally sustainable health systems: a strategic document. World Health Organization. Regional Office for Europe. Saatavana: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/340375> (Luettu 5.5.2023)

Lisätietoja:

EKO-SOTE-hankkeen johtaja, yliopistolehtori Pulkki Jutta, Tampereen yliopisto,
(etunimi.sukunimi@tuni.fi, puh. 050 318 6742)

Hankkeen tutkijat organisaatioittain:

Tampereen yliopisto: Pulkki Jutta ja Wulff Pia

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos: Iivonen Saija, Hiilamo Heikki ja Meriläinen Päivi

Demos Helsinki Oy: Alanko Leena ja Frilander Oona

Suomen ympäristökeskus: Alhola Katrina, Nissinen Ari, Savolainen Hannu ja Suomalainen Emilia

Varsinais-Suomen hyvinvointialue: Setälä Leena

Ekologisesti kestävä sosiaali- ja terveydenhuollon tavoitteet ja ohjausmekanismit (EKO-SOTE) on toteutettu osana valtioneuvoston vuoden 2022 selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa.

Hankkeen ohjausryhmän puheenjohtaja:

Erityisasiantuntija Niina Kiviaho

Sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaali- ja terveydenhuollon ohjausosasto / OHO

niina.kiviaho@gov.fi

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta
Statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet